

Agnieszka Palion-Musioł

Uniwersytet Bielsko-Bialski
apalion@ubb.edu.pl
ORCID: 0000-0003-4244-7866

Tatiana Szczygłowska

Uniwersytet Bielsko-Bialski
tszczygłowska@ubb.edu.pl
ORCID: 0000-0002-5051-4080

Słowo wstępne

Oddany w ręce czytelnika 41. numer „Świata i Słowa” koncentruje się wokół kategorii intertekstualności, która poprzez przedstawione przez Autorki i Autorów teksty ukazuje siatkę zależności i złożonych relacji, w jakie uwikłani są autor, tekst, przekład, kultura i społeczeństwo. W wyniku wszechobecnej globalizacji oraz multimodalnego charakteru komunikacji intertekstualność wydaje się być właściwością ontyczną tekstu oraz przenikać pomiędzy dyscyplinami i kodami semiotycznymi, traktując je jako równoprawne. Wynikające z tego przeświadczenia przewyciężenie prymatu perspektywy werbocentrycznej intertekstualności pozwoli na zbadanie jej innych wymiarów osadzonych na kodach wtórnych: malarskim i muzycznym. Stąd też zebrane w bieżącym numerze teksty opisują intertekstualność z perspektywy różnych kodów semiotycznych, które w tekście materializują się poprzez nawiązania słowne, malarskie i muzyczne w postaci cytatów, parafraz, aluzji, plagiatu, paratekstualności w komentarzach do tekstu, przypisach, przedmowach, metatekstualności, hipertekstualności łączącej oryginał z przekładem czy architekstualności obejmującej związki gatunkowe oraz stylistyczne między oryginałem i przekładem.

W pierwszej części numeru zostały zebrane teksty ukazujące różne spojrzenia na intertekstualność. Teksty te pozostają ze sobą w dialogu, do którego, mamy nadzieję, dołączy się również czytelnik bieżącego numeru.

Dialog rozpoczyna tekst Anny Majkiewicz, w którym badaczka oddziela nawiązania tekstowe od sensotwórczych odniesień intertekstualnych współtworzących sens dzieła oryginalnego oraz koniecznych do odtworzenia w tłumaczeniu. Autorka, przyjmując kryterium funkcjonalne w potencjalnym przekładzie powieści *Rot (Hunger)* Senthurana Varatharajaha, dowodzi, że intertekstualnymi odniesieniami są tylko te, które wzbogacają lub konstytuują semantykę tekstu oryginalnego oraz jego tłumaczenie.

Odtworzenie intertekstualnych odniesień w przekładzie możliwe jest zdaniem Autorki drugiego tekstu, Anny Bednarczyk, nie za pomocą odpowiedniości konkretnych elementów tekstu przekładanego, ale dzięki rekonstrukcji łańcucha asocjacyjnego stanowiącego siatkę intertekstualnych skojarzeń. Badaczka rozpatruje przekład odniesień intertekstualnych włączonych przez Iosifa Brodskiego do wiersza *Dwie godziny w zbiorniku* w przekładzie Wiktora Woroszylskiego.

Tomasz Markiewka natomiast zwraca uwagę na rolę intertekstualnych elementów budowy tekstu oryginalnego i tłumaczonego, rozpatrując je na przykładzie aliteracji stanowiącej formalną zasadę porządkującą, która połączona z rymami końcowymi, tworzy rzadką strukturę wiersza angielskiego romansu *Pan Gawen i Zielony Rycerz*. Autor w analizie porównawczej dokonuje oceny przekładu tego tekstu przez Johna Ronalda Reuela Tolkiena oraz Andrzeja Wichera.

Maria Korusiewicz, wykorzystując wybrane klasyczne i współczesne koncepcje labiryntu, podejmuje próbę hermeneutycznej interpretacji wiersza *Labirynt* Edwina Muira w odniesieniu do pojęcia podmiotowości stanowiącego centralne miejsce labiryntu oraz jego własnej koncepcji czasu i przestrzeni. Autorka wskazuje na wielowarstwową intertekstualność poematu, której najważniejszymi tropami są rozbudowane przekształcenia mitu minojskiego oraz modernistyczne inspiracje twórczością Kafki.

Tatiana Szczygłowska podąża tropem odniesień intertekstualnych w noweli Henry'ego Jamesa *Daisy Miller* i jej dwóch polskich przekładach autorstwa Jadwigi Ołędzkiej i Magdaleny Moltzan-Małkowskiej. Szczegółowemu omówieniu wybranych elementów intertekstualnych w tekście

oryginału towarzyszy analiza tego, czy i w jakim stopniu tłumaczki poradzily sobie z ich wiernym odtworzeniem w tekstach swoich przekładów.

Monica Paulis odkrywa przed czytelnikiem różne poziomy intertekstualności w *Ullissesie* Jamesa Joyce'a. Autorka ukazuje, w jaki sposób, w obecności elementów intertekstualnych, tekst źródłowy, pierwsze włoskie tłumaczenie i sześć kolejnych retranslacji, wchodzą ze sobą w interakcję, kształtując dialogiczne doświadczenie czytelnika każdego z przekładów powieści Joyce'a.

Tekst Lisu Wang dedykowany jest trzem chińskim przekładom powieści *Cranford* autorstwa Elizabeth Gaskell. Badaczka, analizując tekst osadzony w języku i kulturze Zachodu, pokazuje rozwiązania translatorskie, które pozwoliły zaadaptować przekład na potrzeby chińskiego czytelnika. Choć hasło przewodnie tomu – intertekstualność – nie pojawia się w samym artykule, jest ono niejako implikowane podejściem Badaczki do analizowanej powieści, której oryginał zostaje zestawiony z trzema przekładami, aby pokazać, który z nich najwierniej oddaje styl pisarki, a który kładzie większy nacisk na zakotwiczenie tekstu w chińskiej przestrzeni kulturowej.

W kolejnym tekście Angelika Matuszek podejmuje próbę intertekstualnej analizy wiersza Czesława Miłosza pt. *Rozbieranie Justyny*, który nosi znamiona nie tylko poezji, ale również prozy, i który swoim prowokującym tytułem wywołuje u czytelnika rozmaite skojarzenia. Autorka wykazuje, że przesłanie utworu jest znacznie głębsze i zakotwiczone w gęstej sieci intertekstualnych powiązań z elementami tradycji zarówno literackiej, jak i kulturowej.

Marcin Ziomek, badając odniesienia intertekstualne do utrwalonego w literaturze za sprawą Władimira Sołowjowa wizerunku Sofii oraz do modelu kobiecości reprezentowanego przez Sonię Marmieładow, pokazuje twórczy dialog, jaki pisarki prowadzą z tradycją filozoficzno-literacką.

Agnieszka Palion-Musioł analizuje relacje intertekstualne między literaturą i malarstwem, które należą do dwóch różnych kodów semiotycznych, wyrażonych poprzez systemy wtórne, złożone ze znaków relacyjnych, podporządkowanych kombinatorycznie gatunkom literackim, kompozycji i perspektywie malarskiej. Słowo i obraz są wobec siebie ekwiwalentne, a zatem podstawą ich opisu powinna być kompozycja znaków i jej powiązania z innymi tekstami, a nie forma znakowa, która je stanowi.

Maciej Niemiec w swoim tekście bada hipertekstualność, która zdaniem Genette'a – podobnie jak intertekstualność – stanowi jeden z aspektów transtekstualności. Autor bierze na warsztat teksty kilku znanych rockowych *coverów*, badając ich relacje z oryginałami, które się ukształtowały w efekcie zastosowania przez autorów *coverów* tzw. mechanizmów transformacji bezpośredniej. Zdaniem Autora w tekstach utworów rockowych poddawanych przeróbkom można znaleźć przejawy sztywnej, nieznacznej i znacznej transformacji oraz przetworzenia tekstu i znaczenia.

Dorota Chłopek proponuje nieco odmienne podejście do intertekstualności, analizując leksykalne wykładniki intertekstualnych powiązań między angielskimi i polskimi predykatami wyrażającymi różne typy sytuacji w powieści J. R. R. Tolkiena *Hobbit albo tam i z powrotem*. Łącząc wybrane elementy językoznawstwa kognitywnego i funkcjonalnego oraz gramatyki obu analizowanych języków, Autorka przedstawia szeroki wachlarz środków językowych, które mimo iż są różne w obu językach, umożliwiają nawiązanie relacji intertekstualnych między oryginałem i przekładem.

Druga część bieżącego numeru jest zbiorem studiów i szkiców językoznawczych oraz literaturoznawczych, które opisują i analizują dynamiczne zmiany we współczesnej komunikacji, jej przejawach tekstowych oraz są zapiskiem nowego spojrzenia na literaturę i literackość.

Autorzy artykułu otwierającego drugą część numeru – David Finbar Brett, Antonio Pinna i Barbara Loranc – korzystają z metod językoznawstwa korpusowego, aby przeanalizować szeroki wachlarz zróżnicowanych tematycznie kolokacji znalezionych w artykułach podróźniczych, które ukazały się w internetowych wersjach trzech gazet: anglojęzycznej „The Guardian”, włoskojęzycznej „La Repubblica” i polskojęzycznej „Gazeta”. Z ustaleń Autorów wynika, że prasę anglojęzyczną cechuje przewaga kolokacji związanych tematycznie z kulturą, natomiast w pozostałych dwóch gazetach wyraźnie więcej jest kolokacji związanych z naturą.

Robert Bońkowski natomiast analizuje spiranty miękkie *ś* oraz *ź*, które od 2006 roku zyskały status pełnoprawnych fonemów w języku czarnogórskim. Autor dokonuje analizy porównawczej polskich i czarnogórskich fonemów *ś* oraz *ź* pod kątem ich genezy oraz obecnego statusu normatywnego, włączając do badań konteksty dialektalne.

Katarzyna Ożańska-Ponikwia proponuje rozważania nad komunikacją międzykulturową, przyjmując punkt widzenia osób piszących teksty w językach obcych. Wychodząc od przeglądu kluczowych teorii dotyczących komunikacji międzykulturowej, Autorka relacjonuje, w jaki sposób osoby piszące w języku innym niż ich własny postrzegają złożoną interakcję wielorakich czynników istotnych dla udanej komunikacji w różnych kontekstach kulturowych.

Artur Świątek rzuca światło na szeroką gamę pojęć bezpośrednio związanych ze współczesną komunikacją internetową. Autor sprawnie porusza się w gąszczu obco brzmiących terminów, jak chociażby *infoxication*, *infosaturation* czy *cyberpragmatics*, przybliżając czytelnikowi mechanizmy każdego z nich w oparciu o dostępną literaturę przedmiotu.

Hanna Makurat-Snuzik omawia kategorię nieobecności, którą Derrida odniósł do idei pisma mogącego funkcjonować mimo fizycznej nieobecności nadawcy, adresata i kontekstu. Derridiańska koncepcja *pisma* czyni ze znaku pisanego ideę nieskończoną, przekraczającą teraźniejszość. Badaczka wykorzystuje tę koncepcję w odniesieniu do współczesnej komunikacji wirtualnej dokonującej się w dużej mierze przy użyciu znaków graficznych, aby anonimowy nadawca mógł je przesłać nieobecnemu adresatowi w nieokreślonym kontekście.

Kamil Barski w swoim tekście poszukuje korzeni black metalu, ukazując jego związek z artystowską antropologią romantyzmu oraz z właściwym dla tej epoki oglądem natury. Badacz oświetla związek utworów blackmetalowych z wydarzeniami politycznymi, a także z figurą artysty-wariata oraz artysty udręczonego o cechach mediumicznych, tworząc tym samym ciekawy tekst o transgresywnej figurze artysty i jego postrzeganiu natury w twórczości blackmetalowej.

Paweł Regiewicz opisuje związki pomiędzy literaturą sowizdrzalską a współczesnym postpunkiem. Autor porównuje piosenkę *Adelajda* z fragmentem *Rozmów, które miał król Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprośnym*, ukazując punkty styczne obu gatunków. Zdaniem Regiewicza „[...] popkultura, podobnie jak niegdyś oddolna kultura plebejska, karmi się wysokoartystycznymi wzorami kulturowymi. Jednocześnie oba sposoby wypowiedzi: sowizdrzalski i punkowy obnażają świat kultury wysokiej jako nieprzystający do rzeczywistości i życia *sensu stricto*”.

Małgorzata Poks podejmuje próbę odpowiedzi na wyzwanie, jakie noblistka Olga Tokarczuk rzuciła czytelnikom, opisując w swojej twórczości literackiej temat dominacji człowieka nad naturą i będące jej konsekwencją mimowolne cierpienie zwierząt. Jak wyjaśnia sama Autorka, jej celem jest rozstrzygnięcie ontologicznego statusu nie-ludzkich zwierząt w powieściach i opowiadaniach Tokarczuk, ujawnienie grozy naszej percepcyjnej inercji, która umożliwia rozkwit systemowych opresji, oraz dokonanie przeglądu niektórych heterotopijnych alternatyw wyobrażonych przez pisarkę.

Isabel Maria Fernandes Alves omawia napisaną przez Janisse Ray biografie pod tytułem *Ecology of a Cracker Childhood*. Zdaniem Autorki tekst wpisuje się w nurt pisarstwa przyrodniczego, w dużej mierze dzięki temu, że przedstawiona przez Ray wiedza na temat południowej Georgii i jej ekosystemu opiera się na intymnej relacji pisarki z tym konkretnym miejscem.

Oskar Zasada zagłębia się w twórczość brytyjskiego mistrza horroru, Ramseya Cambella, analizując jedno z jego najbardziej znanych dzieł zatytułowane *The Count of Eleven*. Przyglądając się wnikliwie konceptualnym powiązaniom między powieścią Cambella i *Don Kichotem* Miguela de Cervantesa, Autor próbuje ocenić skuteczność, z jaką brytyjski pisarz stosuje koncepcje pikareski, aby osiągnąć cele narracyjne typowe dla dzieł grozy i komentarzy społecznych.

Iwona Gralewicz-Wolny podejmuje ważną dyskusję dotyczącą wykluczenia społecznego ze względu na autyzm oraz nieneurotypowość i nieheteronormatywność bohaterki *Cukrów* Doroty Kotas. „W perspektywie *girl studies* narracja *Cukrów* prezentuje dziewczyność nie tyle jako, usytuowany między dzieciństwem a dorosłością, etap życia kobiety, ile jako osiągnany przez nią stan niezależności od społecznych norm, przyjemność bycia po prostu sobą bez oglądania się na wymogi i oczekiwania otoczenia”.

Robert Pysz rekonstruuje wpływ tekstów opublikowanych w latach 80. i 90. XX wieku w czasopiśmie „Fantastyka” na wprowadzenie do polskiej literatury pojęcia „fantasy”. Zdaniem Autora, „(...) kwestia «narodzin» fantasy na gruncie polskim była procesem żywiołowym i wielowymiarowym – przykładem autentycznego życia literackiego, angażującego w dyskurs metaliteracki nie tylko krytyków czy autorów, ale również literacką publiczność”.

Angelika Moskal opisuje liryczny obraz poezji wyłaniający się z wiersza Bogusława Adamowicza *Ta poezja, to rusalka* z tomu *Gra wyobraźni*.

Autorka akcentuje paralełę stworzoną przez młodopolskiego poetę między cechami poezji stanowiącej akt twórczy oraz przymiotami przypisywanymi słowiańskiemu demonowi. Tekst ukazuje odmienne spojrzenie na słowiańskie wierzenia w literaturze Młodej Polski.

Drugą część kończy tekst Elżbiety Dutki analizującej teksty polskich badaczy zajmujących się problematyką górską w kulturze. Zdaniem Autorki osobiste doświadczenie w badanej twórczości J. Woźniakowskiego, J. Kolbuszewskiego i M. Jagiełły przenika się z poznaniem naukowym i działalnością ekologiczną. Na tej podstawie badaczka zauważa, że „*mountain studies* mają wiele cech wspólnych z naukowym pisarstwem autobiograficznym. Jedną z nich jest potencjał krytyczny, zbliżający góroznawstwo do ekokrytyki i humanistyki środowiskowej”.

Zapraszamy do lektury,
Agnieszka Palion-Musioł
Tatiana Szczygłowska

Intertextual contexts

The main theme of this issue is intertextuality and the different contexts in which it operates. The articles collected in the volume have been arranged into two sets, where the first sheds light on the complex network of relations in which author, text, translation, culture and society are entangled. The other set features regular linguistic and literary articles that concentrate on the dynamic changes in contemporary communication and its different textual manifestations.

Keywords: intertextuality, translation, different semiotic codes, dialogue

Słowa kluczowe: intertekstualność, przekład, różne kody semiotyczne, dialog